

ҮНДЭСНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ БА ШАШНЫ АСУУДАЛ (МОНГОЛ УЛСЫН ЖИШЭЭН ДЭЭР)

*Ш.Догмийчойдон**

1994 онд батлагдсан “Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-д “Монгол Улсын Үндсэн Хууль нь Монгол Улсын ард иргэд, нийгмийн бүх хэсэг бүлгийн нийтлэг ашиг сонирхлын цогцолсон илэрхийлэл мөн” болохыг зааж “Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал гэж Монгол Улсын үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг хангах гадаад, дотоод таатай нөхцөл баталгаатай хангагдсан байдлыг хэлнэ”¹ хэмээн тодорхойлсон байна. Язгуур ашиг сонирхолд “Монголын ард түмэн, соёл иргэншил оршин тогтнох, Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, улсын хилийн халдашгүй дархан байдал, эдийн засгийн харьцангуй бие даасан байдал, экологийн тэнцвэрт хөгжил, үндэсний эв нэгдэл багтана” хэмээн томъёолж үндэсний язгуур ашиг сонирхол төр, ард түмний онцгой анхаарал, хамгаалалтанд байхыг заасан байна.

Уг үзэл баримтлалд үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөх хүчин зүйлийг эх сурвалжаар нь гадаад, дотоод хэмээн ангилж, II зүйлийн 22-р хэсэгт Монгол Улсын оршин тогтнохын аюулгүй байдлыг хангахад сөрөг нөлөөлж болох дотоод хүчин зүйлийн нэгэнд “шашин үндэс угсаа, нутаг орны хурц маргаан, зөрөлдөөн гарах нөхцөл байдал бий болох”² хэмээн тодорхой заажээ.

Хэдийгээр эдүгээ манай улсад бусад зарим улс орны адил шашин хоорондын зөрчил мөргөлдөөн гарах явдал үндсэндээ байхгүй мэт боловч үүнийг нарийвчлан судлах ёстой хэмээн санана.

Шашин судлалд сүүлийн үед уламжлалт ба уламжлалт бус шашин хэмээх ойлголт нэлээд хэрэглэгдэх болсон аж. Энэ тухай “Уламжлалт шашин гэдэг нь үндэсний шашин гэдэгтэй адил төстэй утгатай боловч бас ялгаатай ойлголт юм. Аль нэг угсаатан, үндэстэн, улс оронд түүхийн нэлээд урт удаан хугацаанд оршин тогтнож, үзэл номлол, үйлдэл шүтлэг нь үндэсний уламжлал, ёс заншилд нэвчин шингэж, ахуй амьдралд нь идээшин дасаж, аажмаар тухайн улс үндэстний болон ард түмний соёлын салшгүй содон шинж, үндсэн элемент болон төлөвшиж, улмаар тэр соёлыг дараа үеийнхэнд дамжуулан хэвшүүлж байдаг тийм шашныг уламжлалт шашин гэжээ.

Цаг хугацааны хувьд харьцангуй саяхнаас үүссэн үзэл номлол, үйлдэл шүтлэг нь үндэсний уламжлалттай төдий л холбоогүй, ихэвчлэн гаднаас нэвтрэн орж ирж байгаа эсвэл тухайн нийгмийн огцом

* Ш.Догмийчойдон - ОУСХ-ийн эрдэм шинжилгээний ажилтан

өөрчлөлт буюу хямралт байдлын үр дагавар болж гарч ирж байгаа, эхэн үедээ нийгмийн зүгээс олонхийн дэмжлэг хүндэтгэлийг төдий л хүлээгээгүй тийм шүтлэгийн хэв маягийг уламжлалт бус шашин”³ хэмээн тодорхойлжээ.

Дээрх онолын үүднээс авч үзвэл манай улсын хувьд уламжлалт шашин хэмээн эртнээс уламжилж ирсэн нөгөө талаас шүтэн бишрэгчдийнхээ тоогоор хүн амын дийлэнхийг хамарсан буддын шашин, эртний уламжлалтай язгуурын шүтлэг болох бөөгийн шашин, мөнхүү хүн амын тодорхой хэсэг буюу угсаатны нэгэн нийтлэг болох казахын уламжлалт шашин исламын шашныг нэрлэж болох тухай доктор С.Цэдэндамба дурдсан байна.⁴

Уламжлалт бус шашинд 1990-ээд оноос хойшхи хугацаанд Монголд орж ирсэн шашны урсгалууд болох христосын чиглэлийн өрнө дахины улбаатай шашнууд, бусад янз бүрийн шашны урсгалууд тухайлан Ананда Марга, Бахайн шашин, Мунийн шашин, Бомбын шашин, Язу тарнийн гэх мэт шашны урсгалуудыг нэрлэж болох юм.

Манай орны хувьд сүсэгтнүүдийн дийлэнх хувь нь уламжлалт бурханы, исламын, христосын шашныг шүтдэг бөгөөд сүсэгтнүүдийн маш цөөн хувь нь бусад шашныг шүтдэг байна. Энэ тухай доктор О.Сарантуяагийн 2008 оны 5-р сард болсон “Шашны эрх чөлөөний Симпозиум – 2008” сэдэвт олон улсын хуралд тавьсан илтгэлээс эш татъя. Тэрбээр “Монголчуудын шүтдэг гол шашин бурханы шашныг хамгийн олон хүн буюу нийт оролцогчдын 54.6%, ислам шашныг 10.2%, 7.0% нь христийн шашныг талархан хүлээн авдаг гэж хариулсан байна. Манай оронд үйл ажиллагаа явуулж буй шашнуудаас хамгийн олон сүсэгтэнтэй шашны тоонд буддын болон христийн шашин ордог. Энэ удаагийн судалгаанд талархан үздэг шашны тоонд исламын шашин дээгүүр гарч ирсэн нь оршин суугаа газраас хамааралтай болно”⁵ хэмээн дүгнэжээ.

2007 оны статистик тоо баримтаар Монголд 249 сүм хийд байгаа бөгөөд 2004 онтой харьцуулахад 10.7%, 2005 онд 3.8%, 2006 онд 1.6% өссөн, нийт сүм хийдийн 138 буюу 55.4%-ийг будда, 89 буюу 35.7%-ийг христ, 20 буюу 8.0%-ийг ислам, 2 буюу 0.8%-ийг бусад шашны сүм хийд эзэлдэг байна.⁶ Эдгээр тоон үзүүлэлтээс харсан ч манай улсад ямар нэгэн шашны үйл ажиллагаа эрхэлдэг сүм хийдийн тоо өссөн байх бөгөөд үүний цаана тэр хэмжээгээр итгэгч сүсэгтнүүдийн хүрээгээ тэлж буй нь лавтай.

Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах дотоод хүчин зүйлийн нэг бол дотоодын түвшинд үндэстэн болон шашин хоорондын зөрчил, сөргөлдөөнгүй байх явдал гэдгийг “Аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-д тодорхой заасан тухай дээр дурдсан. Жижиг улсуудын оршин

тогтнолд ийм зөрчил байвал аюул учирдаг. Үүнээс дүгнэлт хийж урьдчилан сэргийлж байх явдал үндэсний аюулгүй байдлын эрх ашгийг хамгаалахад онцгой чухал юм.

Онолын хувьд уламжлалт бус шашин гарч ирэх нийгмийн үндсэн шалтгааныг 4 хүчин зүйлээр тайлбарласан байх бөгөөд үүнд:

1. Уламжлалт шашин шүтлэг нь тухайн үеийнхээ нийгмийн өөрчлөлттэй зохицож чадахгүй болсон буюу хүмүүсийн шашин шүтлэгийн шинэ хэрэгцээг төдийлөн хангаж чадахгүй болсон.
2. Тухайн нийгмийн харилцаанд өөрчлөлт гарснаар нийгмийн үнэт зүйлсийн тогтолцоонд тэр дундаа шашныг үзэх үзэл хандлагад ч өөрчлөлт гардаг. Ингэснээр нэг талаас өмнөх уламжлалт шашны үзэл номлолын агуулгыг шинээр, огт өөрөөр тайлбарлах буюу шашны урд өмнө байсан урсгал чиглэлүүдийн дундаас шинэ шашны урсгал чиглэл гарч ирэх нь бий.
3. Улс хоорондын харилцаа ба соёлын солилцооны үр дүнд хүмүүс огт өөр хэв маягийн шашинд сонирхон хандах замаар уламжлалт бус шинэ шашнууд бий болдог байна.
4. Гадаад улс төрийн болон тухайн шашны эрх ашгийн үүднээс аль нэг улс оронд янз бүрийн шашин гаднаас түрэн нэвтрэн орох замаар уламжлалт бус шинэ шашин гарч ирэх явдал байдаг байна. (Энд шашны номлогчдийн үйл ажиллагаа чухал нөлөөтэй байдаг)⁷

Гэвч практик дээр уламжлалт бус шашны хувьд манай хүмүүсийн ядуу амьдралд тус дэм болох нэрийн дор халхавчлан буян өглөг, хандив, тусламжийн эд зүйл тарааж, бэлэн мөнгө оруулан ирж шашны үйл ажиллагаа явуулдаг байр барих буюу түрээслэн авч ажиллуулж байна.

Улсын нийслэл болон аймгуудын төвд янз бүрийн шашны сүм, хийд, хурал цуглааны газар нээгдэн ил, далд үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа. Үүнийг тэрбүр хянан бүртгэх, зөвшөөрөл олгох ажил дутуу дулимаг хийгдэж байгаагаас гадна төрийн зүгээс тодорхой хяналт байхгүй байна гэхэд хилсдэхгүй.

Гаднаас янз бүрийн шашны урсгал чөлөөтэй нэвтрэн залуу үеийнхэнд нөлөөлөн сүсэгтнүүдийн хүрээг тэлж байгаа нь алсдаа ард түмний эв нэгдлийг сарниулж цөөхөн монголчуудыг олон хуваах, улмаар шашин хоорондын мөргөлдөөнд хүргэж үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлж болзошгүй тул болгоомжлох ёстой асуудлын нэг юм.

“Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-ын ҮIII зүйл “Монгол соёл иргэншлийн аюулгүй байдал”-ын хэсэгт “Шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөг хүндэтгэж, шашин-сүм хийдийн дотоод хэрэгт төрөөс үл оролцон, жаяг номын нь дагуу чөлөөтэй явуулах, сүм хийдийн тоо, байршил, лам, санваартан нарын үнэмлэхүй тоог төрийн

хяналтанд байлгах”, “Шашин хоорондын харилцааны асуудлыг төрийн онцгой анхааралд байлгаж, хямрал мөргөлдөөнөөс сэргийлэх. Аливаа сүм хийдийн үйл ажиллагааг үндэсний соёл иргэншилд хор хохирол үл учруулах хэмжээнд хууль зүйн хүрээнд байлгах” нь соёл иргэншлийн аюулгүй байдлыг хангах арга замын нэг болохыг тодорхойлсон ч төр, шашны байгууллагыг бүртгэхээс өөрөөр хянах, лам, санваартны байж болох үнэмлэхүй тоог тогтоосон, түүнээс хэтэрвэл хэрхэхийг зохицуулсан эрх зүйн баримт бичиг хараахан үгүй мэт байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 9-р зүйлд “Төр нь шашнаа хүндэтгэж, шашин нь төрөө дээдэлнэ” хэмээн заасан байдаг. Үүнийг зарим нэгэн улс төрийн нам урвуугаар тайлбарлан өнгөрсөн УИХ-ын сонгуулийн сурталчилгаандаа ашигласан боловч золоор тэр намаас сонгогдогч гарсангүй. Үндсэн хуулийн энэ заалт нь эртний шашин, төрийг хослон барих “хос ёсны” тухай сургаал биш бөгөөд харин ч төр шашин хоёрын зааг ялгааг тодотгон улмаар “Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хууль”-д (1993) төрөөс шашны аливаа нэг дотоод хэрэгт оролцохгүй, шашны зүгээс улс төрийн ямар нэг үйл ажиллагаа явуулж үл болохыг баталгаажуулан эрх зүйн хэм хэмжээг тодорхойлсон байдаг.

Төр, шашны харилцааны асуудлыг “Монгол Улсын Үндсэн Хууль” (1992), “Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хууль” (1993), “Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал” (1994), “Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль” (2001) зэрэг хууль эрх зүйн баримт бичгүүдээр баталгаажуулсан ч амьдрал дээр төдийлөн сайн хэрэгжихгүй байна. Өөрөөр хэлбэл шашны асуудлын эрх зүйн зохицуулалт тодорхой тайлбар шаардаж байгаагаас гадна түүнийг нэг мөр мөрдөх орчин хангалттай бус гэж ойлгож болно.

Иймд төрийн зүгээс шашны талын эрх зүйн орчныг нарийвчилсан хууль эрх зүйн акт нэмэж боловсруулан гаргахаас гадна, шашны асуудлаарх эрх зүйн актыг хэрхэн мөрдөж хэрэгжүүлэх талаар төрөөс зохицуулалт нэн даруй шаардлагатай гэж үзэж байна. Эс тэгвээс шашин хоорондын маргаан, шашны асуудлаас үүдсэн монголчуудын үндэсний аюулгүй байдалд хор хохирол учруулах үйл явц үүсэж болзошгүй юм.

Монголчуудын шүтдэг үндэсний шашин болох бурханы шашны асуудалд монголчууд хүндэтгэлтэйгээр хандахын зэрэгцээ Түвдийн асуудлаас үүдэж, Хятадтай харилцах харилцаанд нөлөөнд болзошгүй гэж үзэх болгоомжлол байдгийг энд дурьдах нь зүйтэй болов уу.

Эцэст нь шашны асуудал нь Монголын үндэсний аюулгүй байдалтай шууд холбогдох асуудал тул төрийн зүгээс тодорхой хяналт (татварын бодлого ч юмуу, бүртгэл гэх мэт) байх нь зүйтэй болов уу. Монгол Улс нь олон үндэстэн ястаны холбооны улс бус нэгдмэл нэг

үндэстэний улс гэдгийг харгалзан үзэж, мөн хүн ам цөөн, харьцангуй хоёр орны дунд завсарын буфер маягаар оршиж ирсэн байдлыг бодолцон шашны асуудалд үндэсний эрх ашгийн үүднээс хандах нь зүйтэй хэмээн бодож байна.

ЭШЛЭЛ, ЗҮҮЛТ

1. “Дорно-Өрнө” сэтгүүл, 1994, №2, 5-р тал
2. “Дорно-Өрнө” сэтгүүл, 1994, №2, 8-р тал
3. “Монголын нийгмийн өөрчлөлт”, /ред. Б.Даш-Ёндон/ УБ, 2008. 135-р тал
4. “Төр, сүм хийдийн харилцаа: орчин үе”, УБ, 1998, 47-р тал.
5. О.Сарантуяа. “Шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөний тухай өнөөгийн Монголчуудын санаа бодол”. “Шашны эрх чөлөөний Симпозиум – 2008”. Уг илтгэлд дурдсанаар 2004 онд Улаанбаатар хот, 21 аймгийн нийт 1000 шахам иргэдийг оролцуулсан социологийн тодорхой судалгааны дүнд тулгуурласан байна.
6. “Монгол Улсын Статистикийн эмхэтгэл 2007”, УБ, 2008
7. “Төр, сүм хийдийн харилцаа: орчин үе”, УБ, 1998, 46-р тал